ئایا مارکس گرنگی خۆی هەرماوە؟
… نووسینی: پیتەر سینگەر*

میراتی کارڵ مارکس چییە، پاش 200 ساڵ لە دایکبوونی؟

وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

-______________

لەیادی 200 ساڵەی کارڵ مارکسدا لە 5ی ئایاری 1818 زیادەڕۆیی نابێت ئەگەر بڵێین پێشبینیەکانیان گەیی، تیۆرەکانیان بەنرخکرد و بیرو باوەڕیان کردە شتێکی بەسەر چوو. ئەی کەواتە بۆچی لە سەدەی بیست و یەکدا گرنگی پێدەدرێت؟

لە ساڵی 1949 وە پاش سەرکەوتنی کۆمۆنیستەکانی چاینە لەشەڕی ناوخۆدا لەسەردەمی ماو تسی تۆنگەوە تا دەگاتە ڕوخانی دیواری بەرلین، 40 ساڵ پاشتر. گرنگیدان بە مارکس کارێکی بەوەنە بوو، لە هەر دەکەسەدا چوار کەسی سەر گۆی ئەم زەوییە لە ژێر دەسەڵاتێکدا گوزەرانیان دەکرد کە بە خۆیان دەوت مارکسی. وە لە زۆربەی وڵاتەکانی تریشدا مارکسیزم ئایدیۆلۆژیای باوی چەپەکان بوو. لە هەمان کاتدا سیاسەتی بەرەی ڕاست دادەڕێژرا لەسەر بنەمای دژایەتی کردنی مارکسیزم.
بەڵام لەگەڵ ڕوخانی کۆمۆنیزم لە یەکێتی سۆڤیەت و وڵاتە هاوپەیمانەکانی، کاریگەری مارکس کەمبووەوە.

لەیادی 200 ساڵەی مارکسدا کە دەکاتە 5ی ئایاری 1818، زیادەڕۆیی نابێت ئەگەر بڵێین پێشبینیەکانیان گەیی، تیۆرەکانیان بەنرخکرد و بیرو باوەڕیان کردە شتێکی بەسەر چوو. ئەی کەواتە بۆچی لە سەدەی بیست و یەکدا گرنگی پێدەدرێت؟
ناوبانگی مارکس زۆر بە خراپی ناشیرین کرا بە بەهۆی ئەو ڕژێمە سەرکوتکەرانەی کە ناویان لە خۆیان نابوو مارکسی، لەگەڵ ئەوەی هیچ بەڵگەیەک نییە بۆ ئەوەی بیسەلمێنێت کە مارکس ئەم دڕندایەتییەی قبوڵ دەکرد.

کۆمۆنیزم بەشێوەیەکی خراپ تا ئاستێکی زۆر هەرەسی هێنا، چونکە وەک ئەوەی کە کاریان پێکرد لە یەکێتی سۆڤیەت و چاینە لە سەردەمی

ماوتسی تۆنگ، فەشەلیان هێنا لەوەی بتوانرێت ئاستی گوزەرانی خەڵک بگەیەنرێتە ئاستی گوزەرانی وڵاتە سەرمایەدارەکان.
ئەم نائومێدییە هیچ کاریگەرییەکی لەسەر دیدگای مارکس نییە، چونکە مارکس ئەم وێنەیەی نەکێشاوە، وە
هیچ گرنگیدانێکی بە شێوە ژیانی کۆمەڵگەی کۆمۆنیستیش نیشان نەداوە. هەر بۆیە کۆمۆنیزم کێشەی قووڵی هەیە وە مارکس کورتی هێنا بوو لە تێگەشتنی سروشتی بەشەر.
ئەمەیە بیرکردنەوەی مارکس، شتێک نییە بە ناوی سروشت و بایەلۆجیەتی مرۆڤ لە سروشتدا. سەبارەت بە کرۆکی مرۆڤ لە تێزەکانی سەبارەت بە فیورباخ " کۆی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان" نووسینی:
بەمشێوەیە ئەگەر بتەوێ پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بگۆڕیت، بە نمونە کۆمەڵگەیەک پەیوەندی کارو سەرمایەی تێدا نەمابێت ژیان زۆر جیاوازتر دەبێت لە کۆمەڵگەیەک لە ژێر سایەی پەیوەندەکانی سەرمایەداریدا.

مارکس لە ڕێی خوێندنەوەی نەگەشتۆتە ئەم باوەڕە سەبارەت بە سروشتی مرۆڤ لە سیستەمە ئابورییە جیاوازەکاندا. بەڵکو کارکردی تیۆری هیگڵ بوو سەبارەت بە مێژوو. لە ڕوانگەی " هیگڵ"ەوە ئامانجی مێژوو، ئازادکردنی ڕۆحی مرۆڤ، ئەمە کاتێک ڕوودەدات کە هەموان هەست بکەین ئەمە بەشێکین لە هۆشمەندییەکی گەردونی. مارکس ئەم لێکدانەوە " ئایدیالیستانەی" گۆڕی بە لێکدانەوەیەکی " ماتریالیستیانە"، چونکە بزوێنەری هێزی مێژوو پێویستییە مادەکانمانە، ئازادیش لە ڕێگای خەباتی چینایەتییەوە ڕوودەدات.
چینی کرێکار هۆکاری ڕزگاری گشتییە لە جیهاندا، چونکە موڵکداری تایبەتی ڕەفز دەکاتەوە و لە جێگایدا موڵکداری گشتی دادەمەزرێنێت.
ئەو دەمەی کرێکار بە کۆ ببێتە خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، مارکس بڕوای وابوو ئەو کاتە " بەرهەمهێنانی هەرەوەزی" بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەرانە زیاتر دەبێت لە بەرهەمهێنانی موڵکدارێتی تایبەتی. کەواتە کاری دابەشکردن بە شێوەیەکی زۆر، هیچ کێشەیەکی لەسەر نابێت. هەر بۆیە بە پێویستی نەزانیوە بچێتە وردەکارەکانی چۆنیەتی دابەشکردنی داهات و کاڵاکانەوە.

ڕاستییەک، کاتێک مارکس پلاتفۆرمێکی پێشنیار کراوی خوێندەوە بۆ یەکگرتنی هەردوو پارتی سۆشیالیستی ئەڵمانی ئەم شێوە دەربڕینانەی " دابەشکردنی دادپەروەرانە" و " مافی یەکسان" ی بە " ئاخافتنێکی بەسەر چوی قۆڕ" پێناسە کرد، چونکە ئەو داواکارییانە هی سەردەمی نەبونییە، بەلام شۆڕش کۆتایی بەمە دەنێت.

یەکێتی سۆڤیەت وەکوو ئەزموونێک سەلماندی کە وڵاتانی موڵکدارێتی تایبەتی ئامرازەکانی وەبەرهێنان و جێگرتنەوەیان بە موڵکدارێتی گشتی نابێتە مایەی گۆڕینی خوو ڕەوشتی مرۆڤەکان. زۆربەی مرۆڤەکان لە جیاتی گرنگیدان بە بەرژەوەندی گشتی، لە هەوڵی وەدەستهێنانی بەرژەوەندییە تایبەتەکانی خۆیان بوون یان لە هەوڵی وەدەستهێنانی پلەو پایەبوون بۆ خۆیان و کەسە نزیکەکانیان. ئەمە ئەوە دەردەخات کەوا بەرهەمهێنان لە سیستەمی تایبەتدا بەرهەم زۆرتر وەدەردەنێت لە سیستەمی گشتی. دەکرێت ئەم دیاردەیەش ببینین لە مێژووی ئەو وڵاتە گەورەیەی کە تا ئێستاش دەستی بۆ مارکسیزمەوە گرتووە.
لەسەردەمی دەسەڵاتی ماوتسی تۆنگدا، زۆربەی چاینەکان لە ژێر پلەی هەژاریدا گوزەرانیان دەکرد. ئابوری چاینە تەنها پاش ساڵی 1978 گەشەی بەخۆیەوە بینی، ئەو کاتەی “دینگ شیاوپینگ” شوێنی ماوی گرتەوە.

لە وتەیەکیدا وتی: ” گرنگ نییە پشیلەکە ڕەشە یان سپی، گرنگ ئەوەیە مشک بگرێت” ڕێگەی دا بە دامەزراندنی کۆمپانیایی تایبەت. لە کۆتایشدا ڕیفۆرمەکانی دینگ توانیان 800 ملیۆن کەس لە هەژاری ڕزگاربکات، لە هەمان کاتدا هۆکار بوو بۆ نایەکسانییەکی لە ڕادەبەدەر لە ڕووی داهاتەوە بە بەراورد بە زۆرێک لە وڵاتە ئەوروپەکان و (زۆر زیاتریش لە ئەمریکا).

لەگەڵ ئەوەشدا چاینە تا وەکو ئێستا بانگەشەی ئەوە دەکات کەوا سۆشیالیزم بەپێی هەلومەرجی چاینە دادەمەزرێنە. ئاسانیش نییە ببینین چ جۆرە سۆشیالیزمێک! با مارکس و ئابورەکەشی لەولاوە بووەستێت.

ئەگەر چاینە ئیتر لە ژێر کاریگەری فکری مارکسدا نییە، دەتوانین ئەمە ببینین لە پەیوەند بە سیاسەتەوە، بەهەمان شێوەش ئابوری، لەڕاستیدا پەیوەندی پێوە نەماوە.
لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا کاریگەری فکری مارکس هەردەمێنێ. تیۆری ماتریالیزمی مێژووییەکەی لە فۆرمە لاوازەکەیدا بۆتە بەشێک لە هزری ئەمە بۆ ئەو هێزانەی کە ئاراستەی کۆمەڵگە دیاریدەکەن. ناکرێت باوەر بەوە بێنین کەوا جارێکیان مارکس بەبێ مەبەست وتی: ماشێنی ئاشی دەستی ئاماژەیە بۆ دەرەبەگایەتی و ماشێنی ئاشی هەڵمی ئاماژەیە بۆ سەرمایەداری. مارکس لە نووسینەکانی تریدا زۆر بە چڕو پڕی باس لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتەکان دەکات وە بە چ شێوەیەک کاریگەرییان لەسەر یەکتر هەیە.

گرنگترین وەدەستهێنان و سوودمەندبوون لە ڕوانگەی مارکس بۆ مێژوو، ئەو دیدە نەگەتیڤانەیەتی بە گەشەی فیکر، ئاین و هەموو دەزگا سیاسەکان کە سەربەخۆ نین لەو ئامرازانەی بە پێویستییەکانمان بەکاریان دێنین، وە نە ئەو ستراکچەرە ئابورییەی کە بەدەوری ئامرازەکان و بەرژەوەندییە مادەکانماندا درووستیان دەکەین. ئەگەر ئەمە قسەیەکی ئاشکرایە، ئەمە لەبەر ئەوەیە کە ئەمە لەم دیدگایە گەشتووین. بەو هۆکارە ئەمە هەمومان مارکسین.

-__________

سەرچاوە:

https://www.weforum.org/agenda/2018/05/200-years-of-karl-marx

• پیتەر سینگەر: مامۆستا لە زانکۆی پرینستۆن و مالبۆرن، لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. لە 2001 وە نووسینەکانی لە ڕۆژنامەکان بڵاو دەکاتەوە.

____

لە ژمارە 1130ی ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان بڵاو بۆتەوە…

https://en.calameo.com/read/000783018cfed7aa09649